

Baló György

Tudományos kommunikáció a médiában

Bevezetőül szeretném leszögezni, hogy a tudomány kommunikációjához fűzött alábbi gondolatok nem tekinthetők a Magyar Televízió képviselője állásfoglalásának, azokat kizárólag magánemberként fogalmaztam meg, s személyes véleményemet tükrözik.

A tudományról én magam kevés ismerettel rendelkezem, azonban a médiáról talán tudok annyit, hogy már tisztában lehessenek azzal, mi mindent nem tudok róla. A közönségnek általában nagyon ellentmondásos a véleménye a médiáról. Ezzel együtt nem ígérhetek jó híreket. Meggyőződésem, hogy a napi politika által lényegében terrorizált magyar médianak van néhány jelentős tartaléka; olyan témák, amelyekkel sokkal többet lehetne foglalkozni, például a napi pártpolitika rovására. Ilyenek első helyen a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás, illetve a tudomány, amely számos sokakat érdeklő témára bontható; az egészségügytől az élelmiszerbiztonságig, az oktatástól a fogyasztóvédelemig vagy az energiától a klímaváltozásig. Azt persze zárójelben meg kell jegyezni, hogy a média is kellett ahhoz, hogy terrorizálható legyen a pártpolitika által más témák rovására.

Talán megdöbbenően hangzik, de nagyon nehéz elemezni a média és a tudomány viszonyát kommunikációs szempontból, mert ez a viszony egyes kísérletektől eltekintve alig létezik. Ezt a kapcsolatot sokkal árnyaltabban, szerteágazóbban létre kéne hozni ahhoz, hogy utána elemezni lehessen.

Nem azt állítom, hogy nincs közöttük semmiféle kapcsolat. Egy-egy műsornak vagy sorozatnak, szerzőnek vagy rovatnak van kapcsolata a tudományos élettel, de számos műsornak, rovatnak, szerzőnek lenne szüksége arra, hogy egy-egy tudomány képviselőjéhez fordulhasson egy-egy téma feldolgozása, megértetése, ismertetése kapcsán. Ennek elsődleges akadálya, hogy a média munkatársai általában nem tudják, hogy a magyar tudományban ki,

mivel foglalkozik, milyen terület szakértője. Természetesen ez felróható a média munkatársainak is, azonban mindenképpen visszajelzés szükséges a tudomány oldaláról, ahhoz, hogy ezen változtatni lehessen.

A médiában ma egyre összetettebb, sokrétűbb hírekről és fejleményekről kell egyre rövidebben beszámolni. Minél nézettebb, hallgatottabb vagy olvasottabb egy médiaprodukció, annál rövidebbnek, pörgőbbnek kell lennie, különben nem nézik meg, nem hallgatják, nem olvassák el sokan. A kifejezetten szórakoztató irodalomtól eltekintve a legtöbben a híradót nézik, és persze a bulvársajtót olvassák. Amerikában, ahol egyes felmérések szerint egy átlagember naponta több mint tíz órát tölt médiával a szó legszélesebb értelmében, a szakemberek mérik, hogy a híradóban egy átlag megszólalás időtartama mennyi. Sajnos évről évre rövidebb, a 2002-es elnökválasztási kampányban egy átlagos megszólalás nyolc másodpercig tartott.

Mindez azt is jelenti, hogy a figyelemért versenyezni kell, és ezt a tudósoknak is meg kell tanulniuk. Nem csak a néző vagy az olvasó kedvéért, hanem azért, mert mindannyian közpénzeket költünk, amelyekért egymással úgyszintén versenyeznünk kell. Az a tapasztalatom, hogy azok a tudósok, akik néhány évet töltöttek Nyugat-Európában, és különösen azok, akik Amerikában jártak, sokkal inkább tisztában vannak ezzel. Magyarországon tudósaink hajlamosak eltekinteni attól, hogy ők is a közpénzekért és a nyilvánosságért versenyeznek.

Ugyanakkor a tudós félelme a felkészületlen riportertől, illetve attól, hogy megváltoztatják, netán meghamisítják a szavait, nyilvánvalóan nem alaptalan.

A média felelőssége sem elhanyagolható; a szakma szervezhetne konferenciát saját működésének javításáról, s áttekinthetné az ezen a téren kívánatos tennivalókat.

Néhány gondolatot szeretnék ismertetni a köztelevízió és a tudomány viszonyáról. A Magyar Televízió botrányosan szegény. Ennek egyik következménye, hogy az mtv kereskedelmi bevételkényszer, s ennek megfelelően nézettség növelési kényszer áldozata. Másfelől a nivós, jó tudományos műsorok rendkívül pénzigényesek. Természetesen az is lehetséges, hogy a tudósok beszélnek a képernyő előtt, de úgy vélem, hogy ez nem lehet megoldás. A Magyar Televízió összes ellentmondásával együtt az Unió legszerényebben finanszírozott televíziója. Ez érdemben belátható ideig nem fog változni. Felelősséggel állíthatom, hogy a tudósok közül azok is, akik úgy

érzik, hogy nagyon nehéz helyzetben dolgoznak, a felszereltséget tekintve közelebb állnak egy bostoni vagy berlini kutatóintézethez, mint az mtv az ugyanezen városokban működő köztelevíziókhoz.

Egy elkövetkező digitális robbanás esetén a köztelevízió csak akkor maradhat életben, ha olyan tartalmakat képes produkálni, amelyek életben tartják, s ehhez megint csak pénz szükséges.

Nemrégiben a *The New York Times* közölt egy dolgot arról, hogy a lap szerint melyik a legkedveltebb tudományos műsor Amerikában. Eszerint a Discovery Channel ún. „Tudományos rejtélyfejtő” műsora a legkiválóbb. A produkció egyik epizódja egy 1937-ben New Jerseyben felrobbant Hindenburg léghajó rejtélyével foglalkozott, amely baleset során sokan meghaltak. A műsor azt vizsgálta, hogy mi lehetett a robbanás és a magas halálozási száma oka. A vizsgálat kapcsán három léghajót építettek, amelyeket felrobbantottak, s levonták a következtetéseket.

További példa: egy Attenborough-sorozatbeli film nézettsége az amúgy kiváló *Mindentudás Egyeteméhez* viszonyítva hat-hétszeres.

Az Egyesült Királyságban a nemzeti össztermék 0,4-ét költik a BBC-re. Magyarországon a teljes közmédiára fordított összeg nem éri el a GDP 0,25%-át. Példaként megemlítem, hogy a *Delta* című tudományos, nem beszélgetős műsor valóban csupán a készítőit jellemző fanatizmus miatt létezik, s azért, mert ők hatékonyan képesek pénzt összegyűjteni a világ számos pontjáról műsorukhoz.

A tudomány képviselőivel folytatott beszélgetős műsorokat illetően saját tapasztalataim alapján két dolgot emelnék ki. Először is, nem kevés tudós és kutató akad, aki nem akar a televíziós műsorokban részt venni, mert rangon alulinak érzi, úgy gondolja, hogy ezért megveti őt a szakma, avagy nem illendő. Nem egyszer mondták már nekem tudósok, hogy velem szívesen elbeszélgetnének, de nem a televízióban, mert ha ezt megteszik, attól csökkennek a tudományos esélyeik. Volt példa arra is, hogy valaki bevallotta, hogy ő nagyon szeretne akadémikus lenni, de ha én szerepeltetem őt a televízióban, az az ő megválasztásának az esélyeit csökkenti.

A másik lényeges tényező, hogy nagyon kevesen képesek érthetően, követhetően és egyszerűen beszélni. Ez pedig a médiában alapvető követelmény, s én nem hiszem, hogyha valaki egyszerűen is képes beszélni, az csökkenti a tudományos tekintélyét. Következésképpen a tudósok, kutatók nem a né-

zőnek, olvasónak, még csak nem is a riporternek beszélnek-írnak, hanem a szakmának. Arra használják fel a közszereplést, hogy saját pályatársaiknak bizonyítsanak. A pályatársak bizonyosan értik őket, a közönségnek azonban bizonyosan csak egy töredéke.

Mit lehetne tenni? Valószínűleg számos olyan kezdeményezés létezik, amelyről én saját hibámból eredendően nem szerzek tudomást, de kiemelnék néhány általam lényegesnek tartott tennivalót. Például, közösen kellene lobbizni azért (s a Magyar Tudományos Akadémia nem kis erőt képviselhet ez ügyben), hogy változtassák meg a magyar, amúgy botrányos médiatörvényt, legalább annyira (s nem hinném, hogy ebben megosztott lenne a politika), hogy a tudományos tárgyú műsorokat is lehessen szponzorálni. Az hihetetlen, érthetetlen és védhetetlen dolog, hogy a sport szponzorálható, míg a tudomány nem. A Mindentudás Egyetemét nem tudományos műsorként szponzorálják, hanem élő eseményként, mert annak a szponzorálása lehetséges.

Nem gondolom, hogy akkor, amikor minden magára adó cég, csoportosulás lényegesnek tartja saját image-ának kialakítását, kommunikálását, ne akadna szponzora a tudományos témájú műsoroknak, a tudomány népszerűsítésének. Gyorsan el lehetne készíteni egy ilyen kampányt, csak el kéne köteleződni.

Továbbá tekintettel arra, hogy tetszik, nem tetszik, olyan világban élünk, amelyben a PR jelentős szerepet tölt be, beszélgetni kellene arról, hogy hogyan lehetne egyes jól kommunikáló és karizmatikus tudósokat médiasztárrá tenni. Azt gondolom, hogy ez sokat segítené és használna a tudomány ügyének.

Ezen belül sokkal több női tudóst lehetne megjelentetni és megismertetni a közönséggel. A női tudósok aránya elfogadhatatlanul szerény a magyar médiában. Nem pozitív diszkriminációra gondolok, de a „látható” női tudósok aránya még a Magyar Köztársaság képviselőtestületében található nők arányánál is alacsonyabb. Érthetetlen számomra, hogy ebben a kérdésben miért nem tud tenni valamit a magyar tudományos élet vezetősége.

Ehhez kapcsolódva lehetne sokféle értelmes PR-kampányt indítani a magyar tudomány és a magyar tudósok megismertetéséért. A média szempontjából ugyanis a tudomány hátrányban van, a tudósokat általában sokkal kevésbé ismerik, mint más szereplőket.

Jelenleg vezető téma Magyarország versenyképességének megtartása és javítása egyes pontokon, miközben a magyar tudomány versenyképessége

ismereteim szerint nem csökkent. Egy tudós azonban, bármilyen jelentőséget alkotott is, mindenképpen hátránnyal kezd el egy műsort, a közönség a huszadrendű politikusokat is jobban ismeri, mint a magyar tudományos élet vezető képviselőit. Ezzel a ténnyel szembe kell nézni.

A tudománynak kezdeményeznie kellene bizonyos témák és tartalmak megjelenítését. A tudományos élet képviselői sokkal jobban átlátják a tudomány világát, mint a média, s gyorsabban értesülnek a tudományos hírekről, annál is inkább, mert a média elsősorban a médiából értesül, s általában külföldi forrásokra van szüksége, ha kíváncsi az új tudományos eredményekre.

Ezzel összefüggésben érdemes lenne megfontolni egyes témákban olyan rugalmas, gyorsan mozgó és tájékozódó tudományos kommandók szervezését, amelyek képesek szakszerű, gyors és pontos informálásra. Nem lenne érdektelen például a gázáremelés kapcsán egy olyan szakemberrel készíteni interjút, aki elmondja a közönségnek, hogy hogyan is érdemes egy lakást, házat szigetelni, milyen anyagválaszték található a magyar piacon ehhez, s mi számít a legkorszerűbb megoldásnak.

Sok olyan további téma merül fel a műsorkészítés során, amely erősen foglalkoztatja a médiát, például a globális felmelegedés, az energiapolitika, a géntechnológia – ezek mind olyan tartalmak, amelyek megvitatásához szükség lenne a tudományos élet képviselőire. Mindemellett hasznosnak tartanám, ha versenyt támasztanának a tudósok az elemzőknek és politikusoknak az ország lelki állapotának leírását tekintve. S bár ez igen kényes téma, nagy szükség lenne a nyilvánosságban megjelenő szellemi kapacitások bővítésére, új és más nézőpontok megjelenítésére.

Számomra úgy tűnik, hogy a nagy hírveréssel zajló Prima Primisszima-díjnak egyelőre nem lehet a tudományos párját megteremteni, de talán lehetne éves díjat alapítani, amelyet az a tudós kapna, aki abban az évben a legtöbbet tette a tudomány egészének népszerűsítése érdekében.

A tudományos életben kívánatos lenne több díjat és eseményt szervezni-rendezni, mert a média ezek iránt ma sokkal fogékonyabb, mint korábban volt.

Mindenekelőtt azonban a média és a tudomány képviselőinek rendszeres beszélgetésére volna szükség, mert nem csak a tudomány, a média, de a politika, a társadalom is egy nagyon hosszú tanulási folyamat legelején áll.

Elhangzott a 2006. november 27-én rendezett „Tudománykommunikáció – kívül az elefántcsonttornyon és túl a tudományos újságíráson” című konferencián.

